

ИНТЕРНАЛИЗОВАНИ И ЕКСТЕРНАЛИЗОВАНИ БИХЕЈВИОРАЛНИ ПРОБЛЕМИ КОД ДЕЦЕ И АДОЛЕСЦЕНАТА КАО ПОСЛЕДИЦА УПОТРЕБЕ ИНТЕРНЕТА

Марина Ковачевић-Лејојевић, Весна Жунић-Павловић

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

У јавности се воде полемике око предзнака утицаја интернета као врло атрактивне медије за децу и адолесценте. Заговара се његов едукативни потенцијал, могућности за повезивање са другим вршњацима и одраслима, унапређивање социјалних и других животињних вештина, док се са друге стране истичу његове штетне последице по лично и социјално функционисање, наилашавају сталне „претње“ које „вребају“ на интернету. Најразличитији стручњаци почевши од медицинских, преко друштвених до природних наука окупили су се око решавања проблема деце и адолесцената на интернету.

Циљ рада представља сагледавање интернализОВАНИХ и екстернализОВАНИХ проблема који код деце и адолесцената настају услед употребе интернета. На основу прегледа студија о неактивном утицају интернета уочавају се бихејвиорални проблеми који могу бити третирани као интернализОВАНИ (анксиозност, депресија, усамљеност, стидљивост, повученост) и екстернализОВАНИ (агресивно понашање, злоупотреба психоактивних супстанци, коцкање). На крају, ауторке упућују на закључке који могу послужити као смернице за превенцију и управљање проблемима са којима се деца и адолесценти суочавају на интернету.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: интернет, бихејвиорални проблеми, деца, адолесценци.

УВОД

У стручној јавности сматра се да интернет деци и адолесцентима пружа бројне погодности, помаже им да се информишу, унапреде кому-

никацију, развију свој идентитет, стекну критичке и академске вештине, унапреде професионалне компетенције, интегришу се у локалну заједницу и друго (Livingstone, 2003; Azzam, 2005; Fleming et al., 2006). Као одговор на критике да услед коришћења интернета деца проводе мање времена у другим активностима значајним за правилан развој, истраживања показују да деца која користе интернет мање од осам сати недељно, не проводе мање времена у читању и спортским активностима у односу на децу која не користе интернет (Attewell et al., 2003). Резултати истраживања показују да интернет децу и адолесценте може да заштити и од саме виктимизације. Поређењем нивоа ризика сексуалне виктимизације у виртуелном и физичком свету, долази се до закључка да интернет може представљати озбиљну препреку за потенцијалног учиниоца (Wolak et al., 2008). На пример, сексуалном преступнику је потребно више времена да ступи у контакт са дететом, стекне његово поверење, уговори сусрет, успостави ауторитет и доминацију. Исто тако, деца више времена проводе код куће у сигурном окружењу и могу да затраже помоћ родитеља.

Међутим, значајнији део лаичке и стручне јавности указује на негативне последице употребе интернета. Многе негативне појаве са којима се корисници суочавају на интернету данас су постале важне дисциплине у криминолошким, психолошким, медицинским и другим наукама, као на пример: сајбер булинг, сајбер прогањање, сајбер вандализам, интернет зависност и друго. Интернет се више не сагледава као друга реалност, паралелна стварност, па се сходно томе разматра оправданост независног проучавања наведених појава. Према томе, оно што се догоди на интернету свакако не остаје на интернету, коегзистира у физичкој стварности што усложњава и проблеме које корисници услед тога могу имати. Деца и адолесценти се сматрају посебно вулнерабилним категоријама корисника. Аутори указују на појаву приступања интернету ради социјалне компензације, односно унапређивања недостајућих социјалних вештина и успостављања односа са другима, што на крају циклуса добија негативан предзнак уз продубљивање почетних симптома усамљености, депресије и анксиозности (Gross et al., 2002; Kim et al., 2009; Christakis et al., 2011). Истраживања потврђују да конзумирање насилних садржаја на интернету (на пример играње видео игрица са насилним садржајем) доводи до снижавања емпатије, десензитизације и деинхибиције на насиље и манифестовање агресије према другима (Funk et al., 2004; Bartholow et al., 2006).

Проблеме са којима се деца и млади суочавају на интернету претежно можемо груписати као интернализоване или екстернализоване

проблеме. Подела на екстернализоване и интернализоване бихејвиоралне проблеме везује се за Ахенбаха који је на основу истраживања спроведених са својим сарадницима идентификовао укупно осам синдрома који имају тенденцију да се удружено јављају и то су: анксиозност/депресивност, повученост/депресивност, соматске притужбе, социјални проблеми, проблеми мишљења, проблеми пажње, понашање којим се крше правила и агресивно понашање (Achenbach, Rescorla, 2001). Ови синдроми су даље класификовани у две шире групе – интернализовани и екстернализовани проблеми. Интернализовани проблеми претпостављају анксиозност, депресију, повученост и соматске притужбе, а екстернализовани понашање којим се крше правила и агресивно понашање. Понашање којим се крше правила обухвата лагање, варање, крађе, дружење са проблематичним друштвом, бежање од куће и из школе, подметање пожара, вандализам, злоупотребу психоактивних супстанци и друго, док се агресивно понашање односи на различите облике опозиционог понашања (непослушност, тврдоглавост, пркосност, сумљичавост, љутња и друго) и отворене агресије (викање, препирање, претње, туче и друго).

Рад је предметно усмерен на негативне последице употребе интернета уз истицање интернализованих и екстернализованих проблема који тим путем код деце и адолесцената могу настати.

ОБРАСЦИ УПОТРЕБЕ ИНТЕРНЕТА

Досадашња истраживања несумљиво указују на то да деца учесталије користе интернет него одрасли. Резултати истраживања о потенцијалним ризицима и адекватној заштити деце, које је спроведено у 25 европских земаља, пружају значајне податке о обрасцима употребе интернета (Livingstone et al., 2011). Деца узраста од девет до шеснаест година у 93% случајева интернет користе бар једном недељно (60% деце сваког дана или скоро сваког дана, 33% једном или два пута недељно), 5% једном или два пута месечно, а 2% још ређе. Просечан узраст приликом првог приступања интернету је седам година у Данској и Шведској, а осам година у неколико других северноевропских земаља. Сваки трећи деветогодишњак и десетогодишњак интернету приступа свакодневно, као и 80% петнаестогодишњака и шеснаестогодишњака. Сваког дана интернет користе деца из Шведске, Бугарске, Естионије, Данске и Норвешке, док у Турској свега 33% деце има свакодневни приступ интернету. Деца у 87% случајева користе интернет код куће, а у 63% случајева у школи. Око 49% деце има приступ интернету из своје спаваће собе, а 33% са

мобилног телефона. Млађа деца чешће него старија приступају интернету преко кућног рачунара који се налази у некој заједничкој просторији. Преко мобилног телефона интернету најчешће приступају деца из Грчке, Словеније, Бугарске, Аустрије, Литваније и Пољске. Статистички подаци о употреби фејсбука показују да су мобилни корисници два пута активнији од корисника који фејсбуку приступају на други начин (Facebook, 2011). Мањи проценат деце се изјашњава да интернету приступа из интернет кафеа (12%), библиотеке (12%) или неког другог јавног места. Дечаци и девојчице подједнако често користе интернет, с тим што дечаци претежно користе интернет преко дана. Резултати истраживања указују да, на узрасту од девет до шеснаест година, просечно време проведено на интернету износи 88 минута дневно (дечаци у просеку 6 минута дуже него девојчице). Разлике у активностима које дечаци и девојчице обављају на интернету су незнатне, с тим што дечаци имају мало шири опсег активности. Полне разлике у учесталости коришћења интернета постојале су само у раној фази технолошког развоја када су рачунари претежно коришћени за играње игрица, што се променило крајем деведесетих година развојем интерактивне функције интернета (Gross, 2004). Уочене су узрасне разлике у активностима на интернету, у смислу да млађи корисници ређе размењују фајлове и инстант поруке, прате вести, преузимају музику и филмове и постављају профиле на социјалним мрежама (Livingstone et al., 2011a). Истраживања показују да деца интернет користе у различите сврхе, а на подручју Европе најчешће за писање домаћих задатака (85%), играње игрица (83%), прегледавање видео клипова (76%), четовање (62%), размену слика (39%) и порука (31%), снимање веб камером (31%), посећивање сајтова за размену фајлова (16%) и блогова (11%). Адолесценти, током времена проведеног на интернету, најчешће обављају више активности истовремено (нпр. раде домаће задатке и комуницирају са пријатељима). Скоро 60% деце и адолесцената (9-16 година) има профил на социјалним мрежама, а расподела оних који поседују профил се повећава на старијем узрасту (26% деветогодишњака и десетогодишњака према 82% петнаестогодишњака и шеснаестогодишњака). Социјално умрежавање је најпопуларније у Холандији, Литванији и Данској, а најмање у Румунији, Турској и Немачкој (Livingstone et al., 2011). Подаци о употреби интернета у САД слични су подацима за Европу. Интернет користи 95% особа узраста од дванаест до двадесетдевет година и 78% старијих узрасних група (Lenhart et al., 2011). Деца и адолесценти у 70% случајева свакодневно приступају интернету (46% неколико пута дневно и 24% једном дневно), 24% то чини једанпут недељно, а 6% сваких неколико недеља

или ређе. Употреба интернета је учесталија на старијем узрасту. На узрасту од четрнаест до седамнаест година, више пута дневно интернет користи 53%, а на узрасту од дванаест до тринаест година 30% деце и адолесцената (Lenhart et al., 2011). Заједничко за америчке тинејџере и особе старости до тридесет година је то што интернет користе претежно за забаву и комуникацију са породицом и пријатељима (социјалне мреже, слање инстант порука, играње игрица, преузимање музике и филмова). Најпопуларније активности корисника узраста од дванаест до седамнаест година су играње игрица (78%) и писање мејлова (73%), а половина корисника узраста од осамнаест до тридесет година наводи играње игрица као главну активност на интернету (Jones, Fox, 2009).

ИНТЕРНАЛИЗОВАНИ ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Усамљеност и депресија често се сматрају и узроком и последицом употребе интернета, што потврђују и истраживачки налази. Према моделу социјалне компензације идентификовани симптоми усамљености, анксиозности и депресије услед употребе интернета би требало да буду отклоњени, а социјалне вештине унапређене. Међутим, истраживања показују да се симптоми социјалне изолације тим путем још више продубљују. Да би побегли од проблема у физичкој стварности, корисници се све више ослањају на своје омиљене активности на интернету што повратно појачава њихову симптоматологију. Иако се дуго сматрало да посебно тешке последице по функционисање деце и адолесцената остављају социјалне активности на мрежи, истраживања ипак предност дају активностима које имају забавни карактер (на пример даунлодовање музике, филмова, видео игрица). Једно од објашњења би могло бити то да они који су „богати“ у социјалним вештинама употребом интернета постају још „богатији“ и обрнуто (Kim et al., 2009).

На основу анализе 229 дневних извештаја о употреби интернета ученика седмог и десетог разреда у Калифорнији утврђено је да дужина времена проведеног на интернету није у вези са симптоматологијом која се везује за социјалну изолацију: депресија, анксиозност, усамљеност и друго (Gross, 2004). Истраживања показују да деца која су саопштила усамљеност и социјалну анксиозност, негују различите активности на интернету у односу на вршњаке без симптоматологије. Наиме, деца и адолесценти који се изјашњавају као усамљени (не социјално анксиозни) и усамљени и социјално анксиозни, учесталије користе интернет у односу на децу и адолесценте без симптома или са социјалном анксиозношћу, што подржава тезу о претходно описаном моделу социјалне

компензације. Категорије деце и адолесцената се не разликују по садржају комуникације (лични проблеми, здравствени, вршњаци, породица, наставници), с тим што је уочено да они са идентификованом усамљеношћу са и без социјалне анксиозности избегавају да време проведено на интернету троше у збијању шала, исмевању, ширењу гласина. Другим речима озбиљније се односе према времену проведеном на интернету које им служи за превазилажење стидљивости и откривање осећања. Међутим, откривене су разлике у половима имајући у виду циљеве социјалних интеракција. Утврђено је да усамљене и социјално анксиозне девојке интернету приступају да би стицале нова познанства, а момци да би одржавали комуникацију са особама које већ познају, лакше разговарали са другима о својим интимним проблемима (Boneti, 2009). Дечаци који интензивно користе интернет обично имају проблем прекомерне тежине, док девојчице недовољно спавају (Belanger, 2011).

Депресија и анксиозност сматрају се важним предикторима развоја интернет зависности (Weinstein, Lejoyeux, 2010). Истраживањем преваљенције интернет зависности код америчких средњошколаца дијагностиковано је 4% интернет зависника од укупног броја средњошколаца, са израженим активностима на социјалним мрежама, претежно дневном употребом интернета, високо израженим симптомима депресије и социјалне изолације. Наиме, средњошколци са депресивним симптомима су 24 пута више у ризику од испољавања интернет зависности, при чему је механизам најчешће такав да депресија изазива социјалну изолацију, социјална изолација проблематичну и адиктивну употребу интернета, а она тако појачава симптоме социјалне изолације и депресије (Christakis et al., 2011). Истраживање у коме је учествовало преко 13.000 интернет корисника у Кореји, у коме је идентификовано је око 3,5 % зависника, показало је да испољавају већи ниво стреса, усамљености, депресије и компулсивности у односу на осталу популацију корисника. Такође, примећена је већа учесталост обрасца играња онлајн игрица, онлајн куповине у популацији корисника који су идентификовани као интернет зависници, као и тенденција ка учесталим склапањем површних познанстава са другим особама на интернету (Sang-Min Wang et al., 2003). Истраживањем које је рађено на популацији адолесцената у Кини идентификовано је 14,7% интернет зависника при чему је утврђена веза са стидљивошћу и ниским осећањем управљања односно контроле над сопственим животом (Chak, Leung, 2004).

Истраживање повезаности депресивних симптома и појава традиционалног и сајбер булинга код швајцарских и аустријских адолесцената, показало је да жртве сајбер и традиционалног булинга испољавају

депресивне симптоме у много већем степену него контролна група и они који су се пријавили као злостављачи. Жртве сајбер булинга у већој мери испољавају депресивну симптоматологију него жртве традиционалног булинга (Perren et al., 2010). Деца жртве сексуалног насиља на интернету испољавају анксиозност, депресију, ниско самопоштовање и самопоуздање. С обзиром на природу интернета и могућност да се на пример слике жртве са компромитујућим садржајем пошаљу небројано пута на различите адресе, сајбер булинг се сматра злочином са једном жртвом и много злостављача. Зато и не изненађује податак да се у клиничној слици жртава сексуалног насиља посредством интернета може видети и нешто што се генерално код деце ретко виђа, а то је параноја (Carr, 2010:283).

ЕКСТЕРНАЛИЗОВАНИ ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Нове могућности за конзумирање насилних садржаја од стране деце и адолесцената настале појавом интернета, поставиле су изазов пред истраживаче који су се до тада бавили проблемима учења насиља у физичкој средини или посредством традиционалних медија (телевизија, филм, штампа). Играње насилних видео игрица на интернету се показало као индикативно за снижавање емпатије код адолесцената и развијање позитивних ставова према насиљу што повлачи десензитизацију на насилне садржаје. Наведени механизам не налази своју потврду у односу према насилним садржајима са којима се деца сусрећу у свакодневном животу (Funk et al., 2004). Резултати истраживања потврђују директну повезаност хроничне изложености насилним садржајима путем играња видео игрица са променама у мозгу које настају као рефлексивна десензитизације, отклањања нормалне инхибиције против агресије и манифестују се путем испољавања агресивног понашања (Bartholow et al., 2006). Већина видео игрица насилног садржаја је осмишљена тако да се испољавање неког насилног акта награђује. Развија се осећај припадности групи, испољава се агресивност да би се био прихваћен у групи, у неким случајевима изражава и нетрпељивост према другим, конкурентним групама. Већа је могућност за експериментисање при испољавању насиља, мањи је осећај кривице, стида, страха и слично. Анализом истраживачких студија заснованих на самопријављивању увиђа се утицај насилних видео игрица на пораст агресије код деце и адолесцената која се испољава у свакодневном животу (Anderson, 2003). Истраживачи указују да су размере тог утицаја веће него што то има пасивно пушење по рак плућа, инсуфицијенција калцијума по коштану

масу или заштићена сексуална активност на превенцију ХИВ инфекције (Bushman, Huesmann, 2001, према Anderson, 2003).

Насилни садржаји које деца и млади посредством електронских медија доживљавају повратно утичу не само на испољавање агресивног понашања, већ и злоупотребу психоактивних супстанци, алкохола, ризичног сексуалног понашања и друго (Villani, 2001). На основу прегледа и анализе истраживања интернет зависности у Европи и Америци за период од 2000. до 2009. поред бројних интернализаних симптома примећена је веза интернет зависности и употребе алкохола (Weinstein, Lejoux, 2010). На узрасту од 9405 кинеских адолесцената идентификоване су активности које адолесценти примењују на интернету, а за које је доказано да су повезани са испољавањем насилничког понашања су: играње видео игрица, посећивање сајтова за коцкање, сајтова са сексуално експлицитним садржајима за одрасле, четовање и друго. Веза са агресивношћу је уочљивија код адолесцената мушког пола на малађем узрасту идентификованих као интернет зависници (Chih-Hung et al., 2009). Од 2315 кинеских адолесцената из града Чангше (Changsha) који користе интернет 2,4% је дијагностификовано као зависно од интернета. Зависници су већином мушког пола, са просечним временом проведеним на интернету од 11 сати недељно, са проблемима у управљању временом и организацији обавеза, проблемима у успостављању концентрације на неке друге активности, са израженим психотицизмом, неуротицизмом, хиперактивношћу и поремећајима у понашању. У односу на контролну групу интернет зависници имају знатно ниже скорове када је испољавање просоцијалног понашања у питању, а више при мерењу емоционалних проблема, импулсивности, хиперактивности и других проблема у понашању. Аутори сматрају да се наведени симптоми појачавају услед социјалног притиска у виду критика које добијају од стране родитеља и наставника (Сао, Су, 2006).

Резултати националне студије о употреби интернета на узорку од 1500 деце узраста од десет до седамнаест година у Америци су показали да психолошки и бихејвиорални проблеми расту са учесталошћу и интензитетом интернет виктимизације. Понашања којим се крше правила испољавала су се три пута чешће код повремених и седам пута чешће код учесталих извршилаца. Дечаци су идентификовани као три пута склонији за испољавање агресивног понашања. Млађи дечаци су били претежно склонији традиционалном злостављању вршњака, а старији сајбер булинг. Четворо од петоро сајбер злостављача се изјаснило се да је оно одговор на претодну виктимизацију (Ybarra, Mitchell, 2007). Са друге стране, истраживачки налази потврђују да деца и адолесценти који испољавају

понашања попут кршења правила, агресивности, делинквенције, имају дефицит социјалних вештина представљају посебно вулнерабилну групу за сексуалну виктимизацију путем интернета (Wolak et al., 2008:16).

ЗАКЉУЧАК

Несумљиво да интернет с обзиром на својства интерактивности има значајнији ефекат на понашање него што то могу имати телевизија, филм или видео игра. Међутим, реч је о релативно новом медију, па остаје да се снага тог утицаја истражи. Ауторке подвлаче истраживачке налазе који иду у прилог негативној социјалној компензацији, односно да деца и адолесценти који имају добре социјалне вештине употребом интернета их још више развијају, док они који имају слабе социјалне вештине употребом интернета их још више нарушавају. Есперименталне студије и студије базиране на самопријављивању указују да се насилничко понашање посредством интернета учи, међутим недостају лонгитудиналне студије које би те налазе и потврдиле и показале колико се оно одржава. Истраживачки подаци сугеришу да се интернализирани и екстернализирани бихејвиорални проблеми код деце и адолесцената услед употребе интернета у великој мери јављају удружено (Сао, Су, 2006; Weinstein, Lejoyeux, 2010).

Као смерница за будуће напоре стручњака у превенцији и третману идентификованих проблема може послужити и податак да је већина сајбер насилника претходно била виктимизирана посредством интернета. Оно о чему сведоче истраживачки налази је да индикативни за третман треба да буду и они који претерано користе интернет као и деца која га уопште или само повремено користе, јер испољавају исти ризик од депресивне симптоматологије (Belanger, 2011). Важан ресурс у том смислу представља квалитет комуникације и подршка родитеља при коришћењу интернета. Родитељи су од пресудног значаја за добро функционисање детета на интернету што је у негативној вези са усамљеношћу, депресијом, анксиозношћу и појавом интернет зависности (Chia-Yi, Feng-Yang, 2007; Appel et al., 2012). На крају, ауторке запажају да интернет може послужити као средство путем ког би се деци и адолесцентима пружио потребан третман. Издвајамо онлајн когнитивно-бихејвиорални третман анксиозности који у раду са децом и адолесцентима даје значајне резултате (Spence et al., 2008).

Овај рад је настао у оквиру пројекта „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу“ (Министарство просвете и науке Републике Србије, ев. бр. 179017).

ЛИТЕРАТУРА

1. Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
2. Appel, M., Heltz, P., Stiglbauer, B., & Batinić, B. (2012). Parents as a resource: Communication quality affects the relationship between adolescents' internet use and loneliness. *Journal of adolescence*, 35 (1), 1641-1648.
3. Attewell, P., Suazo-Garcia, B., & Battle, J. (2003). Computers and Young Children: Social Benefit or Social Problem. *Social forces*, 82 (1), 277-296.
4. Azzam, A. (2005). Digital opportunity. Special report. *Educational leadership*, 63 (4), 89-92.
5. Bartholow, B., Bushman, B., & Sestir, M. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence: Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of experimental social psychology*, 42 (1), 532-539.
6. Bélanger, P., Akre, K., Berchtold, A., & Michaud, P. (2011). A U-Shaped Association Between Intensity of Internet Use and Adolescent Health. *Pediatrics*, 127, 330-335.
7. Boneti, L. (2009). *The relationship of loneliness and social anxiety with children's and adolescents' online communication* (Master thesis). Queensland: Industry of Technology.
8. Chak, K., & Leung, L. (2004). Shyness and Locus of Control as Predictors of Internet Addiction and Internet Use. *Cyber psychology and behavior*, 7 (5), 559-569.
9. Cao, F., & Su, L. (2006). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: care, health and development*, 33 (3), 275-281.
10. Carr, J. (2010). The Internet dimension of sexual violence against children. In COE (Ed.), *Protecting children from sexual violence* (pp. 271-288). Strasbourg: Council of Europe.
11. Chia-Yi, L., & Feng-Yang, K. (2007). A Study of Internet Addiction through the Lens of the Interpersonal Theory. *CyberPsychology and Behavior*, 10 (6), 799-804.
12. Chih-Hung, K., Ju-Yu, Y., Shu-Chun, L., Chi-Fen, H., & Cheng-Fang, Y. (2009). The Associations Between Aggressive Behaviors and Internet Addiction and Online Activities in Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 44 (1), 598-605.
13. Christakis, D., Moreno, M., Jelenchick, L., Myaing, M., & Zhou, C. (2011). Problematic internet usage in US college students: a pilot study. *BMC Medicine*, 9 (77), 2-6.

14. Facebook (2011). *Facebook statistics*. Retrived November 15, 2011. from <http://www.facebook.com/press/info.php?statistics>.
15. Fleming, M., Greentree, S., Cocotti-Muller, D., Elias, K., & Morrison, S. (2006). Safety in cyberspace: adolescent safety and exposure online. *Youth & Society*, 38 (2), 135-154.
16. Funk, J., Baldacci, B., Pasold, T., & Baumgardner, J. (2004). Violence exposure in real-life, video games, television, movies, and the internet: is there desensitization? *Journal of Adolescence*, 27 (1), 23-39.
17. Gross, E., Juvonen, J., & Gable, S. (2002). Internet use and well-being in adolescence. *Journal of Social Issues*, 58 (1), 75–90.
18. Gross, E. (2004). Adolescent Internet use: What we expect, what teens report. *Applied Developmental Psychology*, 25 (1), 633-647.
19. Jones, S., & Fox, S. (2009). *Generation online in 2009*. Washington: Pew Research Center's Internet & American Life Project
20. Kim, J., La Rosse, R., & Peng, W. (2009). Loneliness as the Cause and the Effect of Problematic
21. Internet Use: The Relationship between Internet Use and Psychological Well-Being. *CYBER PSYCHOLOGY & BEHAVIOR*, 12 (4), 451-455.
22. Lenhart, A., Simone, M., & Graziano, M. (2001). The Internet and Education: Findings of the Pew Internet & American Life Project. Washington: Pew Research Center's Internet & American Life Project
23. Lenhart, A., Madden, M., Smith, A., Purcell, K., Zickuhr, K., & Rainie, L. (2011). *Teens, kidness and cruelty on social network sites*. Washington: Pew Research Center's Internet & American Life Project.
24. Livingston, S. (2003). Children's use of the internet: reflections on the emerging research agenda. *New Media and Society*, 5 (2), 147–166.
25. Livingstone, S., Olafsson, K., & Staksrud, E. (2011). *Social networking, age and privacy*. London: EU Kids Online.
26. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011a). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.
27. Perren, S., Dooley, J., Shaw, T., & Cross, D. (2010). Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 28 (4), 1-10.
28. Sang-Min Wang, L., Lee, S., & Chang, G. (2003). Internet Over-Users' Psychological Profiles: A Behavior Sampling Analysis on Internet Addiction. *Cyber psychology and behavior*, 6 (2), 143-150.

29. Spence, s., Donovan, C., March, s., Gamble, A., Anderson, R., Prosser, S., Kercher, A., & Kenady, J. (2008). Online CBT in the Treatment of Child and Adolescent Anxiety Disorders: Issues in the Development of BRAVE–ONLINE and Two Case Illustrations. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 36, 411-430.
30. Weinstein, A. & Lejoyeux, M. (2010). Internet Addiction or Excessive Internet Use. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35 (5), 277-283.
31. Villani, S. (2001). Impact of Media on Children and Adolescents: A 10-Year Review of the Research. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40 (4), 392-401.
32. Ybarra, M., & Mitchell, K. (2007). Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health*, 41 (1), 189–195.
33. Weinstein, A. & Lejoyeux, M. (2010). Internet Addiction or Excessive Internet Use. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35 (5), 277-283.
34. Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K., & Ybarra, M. (2008). Online “Predators” and their Victims: Myths, Realities and Implications for Prevention and Treatment. *American Psychologist*, 63 (1), 111-128.

INTERNALIZED AND EXTERNALIZED BEHAVIORAL PROBLEMS IN CHILDREN AND ADOLESCENTS AS CONSEQUENCES OF THE USE OF THE INTERNET

MARINA KOVAČEVIĆ-LEPOJEVIĆ, VESNA ŽUNIĆ-PAVLOVIĆ

University of Belgrade, Faculty of Special
Education and Rehabilitation

SUMMARY

The public debate the influences of the Internet as a very attractive medium for children and adolescents is still open. Advocated its educational potential, opportunities to connect with peers and adults, promoting social and other life skills, while on the other hand emphasized its harmful effects on personal and social functioning, “threats” that “stalk” on the Internet. There appears to be a wide variety of professionals ranging from medical, social over the natural sciences together about solving the problems of children and adolescents on the Internet.

The aim of this paper is the consideration of the internalized and externalized problems in children and adolescents resulted from the use of the Internet. Based on the review of studies on the negative internet impact the behavioral problems can be grouped as internalized (anxiety, depression, loneliness, shyness, withdrawal) and externalized (aggressive behavior, substance abuse, gambling) problems. At the end, it will be stressed to the most popular orientation in the prevention and treatment of the problems that children and adolescents face on the internet.

KEY WORDS: internet, behavioral problems, children, adolescents.